

יהדות ליטא לאחר מלחמת העולם השנייה

מבוסס על תכני האנציקלופדיה היהודית האלקטרונית <https://eleven.co.il>

בזמן השואה נספו כ-95% מיהודי ליטא (בסביבות 200 אלף איש)

בקיץ שנת 1944 נכנס הצבא האדום למזרח ליטא, בעוד המחתרת הפולנית כובשת את אזור וילנה. עד ינואר 1945 הגיעו הרוסים עד לים הבלטי וסיפחו את ליטא כולה לתוך ברית המועצות, כרפובליקה הסובייטית הסוציאליסטית הליטאית. באותה תקופה לא הורשו מרבית בני הקהילה להגר לארץ ישראל, אם כי רבים הספיקו לעזוב בסוף שנות ה-40 ותחילת שנות ה-50.

יהודי ליטא ספגו השפלה ופגיעה דתית תחת השלטון הקומוניסטי. למרות שקהילה יהודית היתה קטנה, בשנת 1958 התרחש אירוע של עלילת דם בעיירה פלונגה, אך הוא טופל במהירות על ידי השלטונות.

על פי מפקד 1959, בליטא היו כ-25 אלף יהודים (פחות מ-1% מכלל האוכלוסייה), מתוכם יותר מ-16 אלף בוויילנה, כ-5000 בקובנה. לפי נתוני העיר (לאחר תחילת ההגירה היהודית מברית המועצות), האוכלוסייה היהודית של ליטא היתה 15 אלף נפש (אוכלוסייה של 0.4% בלבד).

לאחר המלחמה, רוב מוסדות התרבות היהודיים לא חזרו לעבודתם בשל איסור השלטונות הסובייטיים. בקושי רב הצליחו הפרטיזנים היהודים לשעבר לחדש את הפעילות של המוזיאון היהודי, שהתבסס על כספו של המוזיאון האתנוגרפי היהודי אנסקי שהיה קיים לפני המלחמה (חלק גדול מחומרי המוזיאון ניצלו על ידי עובדי מחתרת יהודים). בתי הספר היסודיים היהודיים הוקמו בוויילנה, ובקובנה ב-1944 נפתחו בתי כנסת.

במהלך המערכה האנטישמית בברית המועצות בשנים 1948-1953 נסגרו בקובנה בתי ספר יהודיים ומוזיאון. כמו כן נסגר בית קברות יהודי עתיק בוויילנה. רחובות עם שמות יהודיים השתנו.

בשנים 1955-1956 הוקם תאטרון יידיש בוילנה.

בשנים 1957-1963 התרחשה בברית המועצות המערכה נגד היהדות. כתוצאה, נסגר בקובנה בית הכנסת האחרון שהיה קיים בעיר. ב-1959 חוסל בוויילנה בית הקברות היהודי זארצ'נסקי (שנוסד בשנת 1828).

בשנים 1961-1964 במהלך המערכה נגד "מעילה של רכוש סוציאליסטי", שהיה אנטישמי בעליל, הוצאו להורג שבעה יהודים בליטא.

בשנות השישים ליטא הפכה למרכז חשוב להחייאת התנועה הלאומית היהודית. הוא כלל לא רק יהודים ליטאים, אלא גם יהודים רבים שבאו מאזורים שונים של ברית המועצות לצורך ההתיישבות בליטא.

בשנות השבעים בליטא היו שני בתי כנסת. יצירות יהודיות נכתבו בספריהם של סופרים יהודים שכתבו בליטאית (א. מראס, מ. סלוצקיס, יליד 1928) וברוסית (ג. קנוביץ'). הזמרת נחמה ליפשיץ (Lifshitsaite) הייתה פעילה מאוד בתחיית התרבות היהודית בליטא.

מאז תחילת שנות השבעים. אלפי יהודים ליטאים עלו לישראל. הישיבות של סלובודה ופנובז'ז'קי, שנוצרו כאן בישיבות הליטאית "מרכז הרב", תרמו רבות להפיכת של ישראל למרכז דתי עולמי.

כרזות של תיאטרון העממי היהודי בוילנה

זמן פוסט-סובייטי

בסוף שנות ה-80 - תחילת שנות ה-90 במהלך תהליך השינוי הדמוקרטי בברית המועצות, החלה התחדשות החיים היהודיים בליטא. בספטמבר 1988 הוקמה בוויילנה חברה לחידוש הזהות היהודית "תקומה", שהפיקה בשנים 1989-1990 ידיעון "אצלין". ב-1989 החל הרדיו הליטאי לשדר תוכניות שבועיות ביידיש. במקביל הוקמה "אגודת התרבות היהודית הליטאית" בראשותו של א'זינגריס.

מאוקטובר 1989 ועד מארס 1994 הוצא עיתון "ירושליים דה ליטה" בארבע שפות: רוסית, יידיש, ליטאית ואנגלית, ובשנת 1995 חודשה פרסומו של העיתון.

בהחלטת מועצת השרים הליטאים מיום 6 בספטמבר 1989 שוחזר המוזיאון היהודי-מדינתי בניהולו של א. א'זינגריס. בשנת 1989 הוקם איחוד הסטודנטים היהודים הליטאים. מאז 1989 פועל בית ספר תיכון יהודי בוויילנה. נפתח גן ילדים יהודי.

בשנת 1990 נפתחה המחלקה למדעי היהדות באוניברסיטת וילנה, פרופסור מ. שובס (יליד 1924), מונה לראש המחלקה. בשנת 1991 נפתחה ישיבה בוויילנה. בנובמבר 1991 הפכה אגודת התרבות היהודית של ליטא לקהילה היהודית של ליטא.

ב-1992 נקבעו יחסים דיפלומטיים בין ליטא לישראל. האינטרסים של ישראל בליטא מיוצגים על ידי שגריר ישראל מר אמיר מימון. קשרים כלכליים, תרבותיים ומדעיים מתפתחים בין שתי המדינות.

בשנת 1989, האוכלוסייה היהודית של ליטא היתה 12,400. בסוף שנות השמונים - תחילת שנות ה-2000. מספר רב של יהודים ליטאים הגרו לישראל, ארה"ב, קנדה, גרמניה, אוסטרליה.

חלקים נרחבים של האוכלוסייה הליטאית תומכים בשיקום החיים היהודיים. במאי 1990, המועצה העליונה של ליטא אימצה הצהרה המגנה את רצח העם היהודי במלחמת העולם השנייה ואת השתתפותם של הליטאים בה. בשנים 1996 ו-2000, הכנסייה הקתולית הליטאית גינתה בחריפות את השמדת יהודי ליטא ואת השתתפותם של הליטאים בה.

חלקים נרחבים של האוכלוסייה הליטאית תומכים בשיקום החיים היהודיים. במאי 1990, המועצה העליונה של ליטא אימצה הצהרה המגנה את רצח העם היהודי במלחמת העולם השנייה ואת השתתפותם של הליטאים בה. בשנים 1996 ו-2000, הכנסייה הקתולית הליטאית גינתה בחריפות את השמדת יהודי ליטא ואת השתתפותם של הליטאים בה.

בשנת 2000, על מנת לנהל משפט של פושעי מלחמה הנאצים - ליטאים, הפרלמנט שינה את החוק ברוב קולות, לפיה בית המשפט לא יכול להתקיים אם הנאשם לא יכול להשתתף בשל מצבו הבריאותי.

בסוף שנות השמונים - תחילת שנות ה-2000 בליטא נראו ביטויים של אנטישמיות. מדי פעם הופיעו בעיתונות חומרים שהטילו על היהודים אחריות על את פשעי המשטר הסובייטי בליטא בשנות הארבעים - תחילת שנות החמישים.

בשנות התשעים - תחילת שנות ה-2000. מספר ארגונים ציבוריים ותנועות פוליטיות ליטאים הביעו דעות אנטישמיות. ראש אחד הארגונים הללו - אגודת החירות הליטאית - ו'סוסטאוסקאס ב-1996 נבחר לראשות העיר קובנה, העיר השנייה באוכלוסייה הגדולה ביותר בליטא. לאחר הבחירות הוא המשיך להביע בפומבי דעות אנטישמיות.

חילול והרס של ואנדרטאות לזכר קורבנות השואה מתרחשים שוב ושוב. כך, ב-1996, התרחשו תקריות כאלה בפורט התשיעי של קובנה בחודשים מאי ואוקטובר, באנדרטה לזכר קורבנות השואה בשילטה באוקטובר, בוויילנה בנובמבר. באף אחד מהמקרים הללו לא נמצאו הפושעים, והשלטונות לא גינו אותם.

מדי שנה ב-20 באפריל, ביום הולדתו של א' היטלר, תלויים דגלי נאצים בערים שונות של ליטא, מופיעות סיסמאות אנטישמיות. בשנת 2000 הוצבו דגלים נאציים בוויילנה ובקובנה. באותה שנה חוללו קברים בבתי העלמין היהודיים בפזאוליס, וילנה, קובנה וקלמה.

על בסיס החלטה פרלמנטרית בפברואר 2001, התקיים בוויילנה משפט נגד ק' גילג'אסקאס, שנטל חלק פעיל בהשמדת יהודי ליטא במהלך מלחמת העולם השנייה. בית המשפט המחוזי בוויילנה מצא אותו אשם בהשמדת היהודים, אך קבע כי הנאשם בן ה-93 לא יכול להיכלא בגלל מצבו בריאותי.

בחודש יוני 2003 חוללו קברים בבית העלמין היהודי העתיק של קובנה, ממאי עד יולי 2003, שלוש פעמים נהרסו אנדרטאות בבית העלמין היהודי בוויילנה, בנובמבר 2004. 14 נפגעו 14 אנדרטאות בבית העלמין היהודי בפלנגה. הספר של רות ונגאיטאה "Musishkiai" זעזע את הדור הצעיר של ליטא. לראשונה הם התחילו לחקור האם סביהם ושכניהם שיתפו פעולה עם הגרמנים ברצח יהודים בשואה. הספר עורר התנגדות מצד שלטונות ליטא שעדיין מתקשים להודות במעורבות של ליטאים בשואה. לדוגמה גם אחרי שנכדתו של פושע הנאצי נורייקה הוכיחה שסבה שלח למוות המוני יהודים השלטונות לא ממחרים להודות בזה.

הארגון המרכזי של יהודי ליטא הוא של הקהילה הליטאית. אגודת הקהילות היהודיות הדתיות, הכוללת את קהילות וילנה, קובנה, קלייפדה ופלנגה, מתפקדת. בוויילנה יש בית ספר יהודי, גן ילדים, מרכז לסיוע חברתי בהדרכת חסידות חב"ד. בערים אחרות יש בתי ספר של יום ראשון.

יהודים ליטאים רבים אינם דתיים. רובם רואים את עצמם יהודים במובן החילוני. אחוז גבוה של נישואין בין-אתניים. למדינה יש חסידות פעילה שמטרתה לחזור ליהדות המסורתית.

ישנם בתי כנסת בוויילנה ובקובנה, אך נוכחותם נמוכה. מצה ומוצרים אחרים, כגון בשר כשר ויין, מיובאים. לתנועה של חב"ד יש רב משלה והיא פעילה במיוחד בתחום החינוך לנוער והפצת הידע על היהדות.

עליה מסיבית החלה בתחילת שנות ה-70 של המאה ה-20 והיא קיבלה תנופה לאחר עם נפילת ברית המועצות ב-1989 עלו חלק מבני הקהילה לישראל. היום הקהילה מונה כ-3600 יהודים המהווים 0,1 אחוז מכלל האוכלוסייה של ליטא.

בית הכנסת הכוראלי של וילנה, היחידי ששרד בשואה וגם בתקופת השלטון הסובייטי

פסל של ד"ר צמח שאבאד בוילנה (מתוך ויקיפדיה)